

**МЕТАФОРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНОГО ДИСКУРСУ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Серед багатьох соціальних експертів існує переконання, що сучасне українське суспільство навіть в умовах російської збройної агресії проти України характеризується жорсткою ієрархічністю суспільних відносин, зовнішньою мотивацією до суспільних трансформацій, слабкістю демократичних процесів, які аж ніяк не сприяють структуризації відносин в суспільстві. У суспільному дискурсі, представленому текстами, що виражають різні форми суспільної практики, це проявляється й у вживанні метафоричних виразів, які сприяють консервації ієрархічних суспільних відносин.

Аналізуючи тексти сучасного суспільного дискурсу українців, можемо констатувати, що звичні в радянський час метафори як-то: «єдиний радянський народ», «економіка має бути економною», «народ і партія єдині», «Росія – старший брат» сьогодні втратили вплив та розглядаються як атрибутивні ознаки минулої епохи. Але для радянського суспільного дискурсу характерними були й вирази, менш забарвлені ідеологічно, але які так само задавали певну тональність для ієрархічних відносин в радянський період, створюючи ілюзію інтеграції спільнот і груп в межах радянської системи координат. Йдеться про метафоричні моделі, що презентували радянську картину світу тоді та продовжують своє життя в суспільній комунікації сьогодні. Зокрема, це модель боротьби (війни). Так, у радянському комунікативному просторі усі сімдесят років його існування було заведено підтримувати перманентний мобілізаційний стан радянської людини за допомогою включення у повсякденний та офіційний дискурс таких слів як «боротьба», «фронт», «солдат» та ін. Вони використовувалися в таких метафоричних виразах як «боротьба за урожай», «боротьба за виконання плану», «солдат партії», «трудоий фронт» (варіанти: «літературний фронт», «медичний фронт» і будь-який інший галузевий фронт) [4, с.148].

Військова метафора є одним з «маркерів» тоталітарної держави [3, с.146]. За часів незалежності України метафорична модель боротьби (війни), тобто осмислення політичних процесів в нашій державі як тотального протистояння продовжує переважати в суспільній комунікації [1]. Ось, наприклад, поширені вислови газетних текстів з військовою метафорикою за останні п'ять років, які забезпечують зрозумілість та привабливість, а тому й впливовість на читача/слухача: *дипломатичний фронт, ідейна капітуляція, блицкриг реформ, міністерська важка артилерія, депутатська гвардія, війна пам'ятників, битва за мандати тощо*. При цьому ці повідомлення не стосуються безпосередньо перебігу війни росії проти України, де в описі подій важко уникнути використання метафоричних виразів, пов'язаних з війною.

Останнім часом в Україні спостерігається зростання інтересу до вживання живих-творчих метафор, які, загострюючи суспільні суперечності, разом з тим надають можливості до реалізації індивідуального та колективного самовираження. Йдеться про утворення мережевих, горизонтальних відносин

індивідуальної та колективної самореалізації в комунікативному просторі свободи. У ньому живі метафори стають певною ланкою, яка сполучає особистісні прагнення, потреби суспільства та модель комплексних соціальних змін, яка вкрай необхідна нашій державі.

Сучасні українські реалії характеризуються потребою в посиленні живої метафоричності для подолання існуючого середовища, агресивного щодо різних форм суспільної свободи. Для цього, наприклад, в суспільному дискурсі поширюються метафоричні назви та вислови, які містять прийменник «без», який показує, чого країна має позбутися, аби розвиватися у визначеному напрямку. Такі вирази дуже легко знайти, зробивши відповідний запит в пошуковій системі Google. Ось топ-5 запитів українців, чого на їхню думку, має позбутися наша країна: 1) «Україна без сміття»; 2) «Україна без тортур»; 3) «Україна без міфів»; 4) «Україна без сиріт»; 5) «Україна без війни».

Українська дійсність проходить той же шлях, що й світова в питаннях впливу символічно-метафоричних засад на розвиток вільної комунікації в умовах сучасної демократії. І однією з найпоширеніших запобіжників проти тотальної бюрократизації є необхідність у наявності живих символічних структур, які є «метафорами концептуальної системи людини» [2, с.27].

Отже, актуальним сьогодні для нашої країни концептом є «війна», а тому мілітарні метафори з радянського минулого продовжують використовуватися навіть у текстах, які не мають безпосереднього відношення до опису бойових дій. Водночас зростає використання в українському суспільному дискурсі живих метафор, здатних посилювати горизонтальні суспільні відносини, маркувати соціальні проблеми суспільства. Метафора як інструмент соціальної комунікації сама по собі може виступати в українському суспільстві як руйнівна сила, що обумовлює його прогрес, оскільки не тільки не суперечить соціальним завданням суспільства, але й кристалізує ці завдання. Відтак не дивно, що сучасні процеси державотворення зумовлюють інтерес до живої метафори як суспільної потреби.

1. Данцева О.М. Метафоричні моделі майбутнього у політичному дискурсі України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2009. № 9/1. Вип. 15. С.54–61.
2. Лакофф Дж., Джонсон М. *Метафори, котрими ми живем*. Москва: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
3. Поліщук Н.О. Термінологіка як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст. Дис...к.філол.н.: 10.02.01 / ЛНУ ім. Івана Франка, Львів, 2019. 256 с.
4. Шніцер М.М. *Метафора як інструмент соціальної комунікації*. Дис...к.філос.н.: 09.00.03 / Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2020. 190 с.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОВИТКУ ТА РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ В УКРАЇНУ

Сталий розвиток – це системно та систематично керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та обирати найбільш оптимальний. Сьогодні перспектива сталого розвитку стоїть перед найпотужнішим викликом. Через російську агресію перспективи реалізації Україною та іншими країнами Цілей сталого розвитку 2030 поставлені під сумнів. Країна-член Ради Безпеки ООН руйнує засади світопорядку і ставить на порядок денний загрозу ядерної війни.

В 1980-х рр. почали говорити про екорозвиток, розвиток без руйнування, необхідність стійкого розвитку екосистем. Всесвітня стратегія охорони природи була прийнята в 1980 р. за ініціативою ЮНЕП, Міжнародного союзу охорони природи та Всесвітнього фонду дикої природи. Вона вперше в міжнародному документі містила згадку стійкого розвитку. У 1987 р. в доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з довкілля і розвитку під головуванням експрем'єрки Норвегії Г. Х. Брундланд основну увагу було приділено необхідності «сталого розвитку», як такого, що забезпечує потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити свої власні потреби. Це формулювання поняття «сталий розвиток» зараз широко використовується як базове в багатьох країнах. Крім того, у доповіді стверджувалось, що основна ідея людських суспільств має полягати в активізації пошуку кращого життя, добробуту [1].

Термін «сталий розвиток» на Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття» визначався як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Всі наступні визначення поняття за основу брали саме це тлумачення сталого розвитку.

Доленосним етапом втілення ідей сталого розвитку на міждержавному рівні було проведення двадцять років тому Світового саміту зі сталого розвитку. Цей саміт відбувся з 26 серпня по 4 вересня 2002 р. в Йоганнесбурзі. Саміт дав змогу визначити цілі, часові рамки і зобов'язання з широкого спектра питань, які покликані змінити життя у всіх регіонах світу, у тому числі, деякі нові цільові показники, пов'язані із забезпеченням базовими елементами санітарії, використанням і виробництвом хімічної продукції та ін. Найважливішим результатом зустрічі стало те, що міжнародні зобов'язання були доповнені низкою добровільних партнерських ініціатив зі сталого розвитку. Варто зазначити, що досягнення оптимального варіанту розвитку декларують ряд країн, у кожній країні свій шлях розвитку. В одних цей шлях тільки починається, у інших вже розпочався, треті вже стали на шлях сталого економічного розвитку (США, Японія, Південна Корея, Австралія та Нова Зеландія, країни Європейського Союзу).

У вересні 2015 р. у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей сталого розвитку: подолання бідності; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; скорочення нерівності; забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; життя невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття; сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях; зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [2].

Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Протягом 2016–2017 років тривав широкомасштабний та всеосяжний процес адаптації Цілей сталого розвитку до українського контексту. Кожна глобальна ціль була переглянута, беручи до уваги специфіку національного розвитку. Результатом цієї роботи стала національна система, яка складається із 86 завдань національного розвитку. Національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Створена національна система завдань та показників Цілей сталого розвитку забезпечує міцну основу для подальшого комплексного моніторингу країни. Загалом, 17 цілей та 86 національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду. На реалізацію цілей і завдань спрямовано 1052 завдання та 3465 заходів, закріплених у цих актах. 30 вересня 2019 року Президент України видав указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», в якому підтримав забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки

розвитку України, викладених у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна" [3].

Почалася імплементація визначених завдань. Україна в 2021 році посіла 36 місце в рейтингу 165 країн світу за індексом сталого розвитку, який щорічно складається ООН і Фондом Bertelsmann. Прогрес країни укладачі рейтингу відзначили у досягненні десяти з 17 цілей, які визначають сталий розвиток країни в економічній, соціальній та екологічній сферах [4].

В жодній із цілей Україна не погіршила свої позиції в порівнянні з попереднім роком. Найбільший прогрес Україна показала в досягненні мети «повсюдної ліквідації бідності у всіх її формах». Також спостерігалось поліпшення показників по таким цілям Сталого розвитку 2030: подолання голоду, міцне здоров'я та благополуччя, гендерна рівність, чиста вода та належні санітарні умови, доступна та чиста енергія, гідна праця та економічне зростання, промисловість, іновачії та інфраструктура, сталий розвиток міст та спільнот, мир справедливості та соціальні інститути, партнерство заради стійкого розвитку [5].

Принципово важливо що цей результат був досягнутий в умовах фактичної російської агресії яка триває з 2014 року, зокрема – окуповані РФ Автономна республіка Крим, місто Севастополь та частини Донецької і Луганської областей. Початок повномасштабної агресії Російської федерації в лютому 2022 поставив під питання досягнення Україною Цілей сталого розвитку 2030.

Першочерговою об'єктивною умовою реалізації Цілей сталого розвитку є життя та здоров'я людей. За даними ООН, за півроку російської агресії проти України до 22 серпня, загинуло понад 6 тисяч людей. Серед них, майже 400 дітей. Поранення отримали 7890 людей. Проте це лише про повністю підтвержені та ідентифіковані випадки. В Управлінні верховного комісара з прав людини ООН наголошують, що реальні цифри загиблих цивільних значно вищі, оскільки отримання інформації з місць, де тривають інтенсивні бойові дії, відбувається з затримкою. Експерти кажуть, що лише в Маріуполі кількість загиблих може становити понад 20 тисяч людей. Близько 13 мільйонів українців залишили свої домівки, тікаючи від війни в інші регіони України або за кордон. За даними останнього дослідження Міжнародної організації з міграції, станом на липень 2022 р. понад 6,6 млн осіб в Україні є внутрішньо переміщеними. Ця цифра становила 15% від загальної кількості населення України. До Європи, за даними ООН на середину серпня, виїхали 6,65 млн українців. Із них майже 4 млн - переважно жінки та діти - отримали тимчасовий захист в одній з європейських країн. На першому місці серед країн, які прийняли українців, - Польща. Туди поїхало майже 1,3 млн українців. Другою європейською країною, яка прийняла найбільше українців, є Німеччина, - там, станом на кінець червня, знайшли притулок 867 тисяч осіб. На третьому місці Чехія, де опинилися 388 тисяч українських громадян. За підрахунками ООН, станом на середину серпня 2022 р. понад три мільйони громадян України були вивезені добровільно чи примусово на територію Росії з окупованих територій сходу та півдня України.

Величезними є економічні втрати. Російські війська на сьогодні контролюють близько 22% сільськогосподарських угідь України. Росія захопила на окупованих територіях 63% - вугільних покладів, 11% - покладів нафти, 20%

- газу, 42% - металів і 33% - рідкісноземельних та інших важливих мінералів, серед яких літій. За підрахунками Уряду України уряду з початку повномасштабної війни Росії проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 15,3 тис багатопверхівок, 15,9 тис приватних будинків, 2061 заклад освіти (261 школа зруйнована повністю), 934 медзаклади (127 лікарень зруйновані повністю), 798 дитячі садки, 715 культурні споруди, 388 підприємств. Мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів наближаються до 200 млрд доларів.

Головні міжнародні кредитори України - МВФ та Світовий банк - прогнозують, що у 2022 році українська економіка скоротиться на 45%. У липні 2022 року індекс споживчих цін був на 18,2% більшим, ніж у грудні довоєнного 2021. За таких умов єдиним джерелом фінансування дефіциту бюджету стала емісія та кошти від міжнародних партнерів. Найбільшим фінансовим донором є США, від яких Україна отримала майже 4 млрд доларів. Другий найбільший донор - ЄС, від якого надійшло майже 2,5 млрд доларів. Понад 3 млрд доларів надійшло від міжнародних фінансових організацій (МВФ - 1,4 млрд доларів, Світового банку - 929 млн доларів, Європейського інвестиційного банку - 720 млн доларів). Крім США, серед окремих країн найбільшу фінансову допомогу Україні надали: Німеччина (1,373 млрд доларів), Канада (1,172 млрд доларів), Японія (581 млн доларів), Велика Британія (577 млн доларів) [6].

У цьому контексті для України першочерговими стратегічними завданнями є відновлення територіальної цілісності країни та сукупності демократичних інститутів на усій її території, консолідація української політичної нації, формування загальнонаціональної ідентичності, єдності всіх громадян України та усіх її регіонів, реінтеграція всіх тимчасово окупованих територій після їх звільнення.

Проблема набагато ширше недосягнення окремих Цілей сталого розвитку. Справа в тому, Цілі сталого розвитку можуть бути реалізовані за умов стабільного світопорядку. Росія протягом останніх років наполегливо руйнує засадничі принципи міжнародного публічного права. Напад на Україну є лише однією з ланок агресивної політики керівництва РФ, яке прагне взяти реванш за поразку в «холодній війні» та відновити імперію на пострадянському просторі. Небажання РФ керуватися загальноприйнятими цивілізованими правилами та нормами поведінки держави у сучасному світі свідчить про її наміри повернутися до такої моделі світового порядку, де панує право сили, визнається право могутньої держави втручатися у внутрішні справи слабкішої, де замість економічних стимулів діють шантаж і погрози. Росія з її ядерним потенціалом та енергетичними можливостями перетворилася на суттєву світову загрозу. Ще в березні 2014 р. РФ порушила всі основні принципи міжнародного права. Зокрема, принципи суверенної рівності держав, незастосування сили та загрози силою, непорушності державних кордонів, територіальної цілісності (недоторканості) держав, мирного вирішення міжнародних суперечок, невтручання у внутрішні справи, загальної поваги прав людини, сумлінного виконання взятих на себе зобов'язань тощо. Більшість цих принципів зафіксовані у численних міжнародних правових актах: Статуті ООН [7], Декларації про

принципи міжнародного права 1970 року [8], Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі [9] та інших, учасником яких була і формально залишається Російська Федерація як правонаступниця СРСР.

Протягом понад півроку повномасштабної війни Росії проти України численні структури, програми та персонал в ООН не демонстрували свого ставлення до країни-агресора. Навпаки, за свідченням українського омбудсмена Дмитра Лубинця, Організація Об'єднаних Націй практично прирівнює жертву та нападника. ООН більше тисне на Україну, аніж на агресора [10].

Теоретично Рада Безпека є відповідальною за мир та безпеку в світі. Але Статут ООН передбачає можливість застосувати право вето п'ятьма постійними його членами. Саме так робить Росія, до речі правонаступництво СРСР місця постійного члена РБ саме Росією викликає юридичні сумніви.

Генеральна Асамблея ООН може скликати екстрену сесію в разі неспроможності Радбезу ухвалити рішення. Однак, на відміну від резолюцій Ради Безпеки, резолюції Генеральної Асамблеї не мають обов'язкового характеру, тобто країни не зобов'язані їх виконувати. Загальна ситуація та правила ООН відбиваються і на дії договорів, програм та процесів, які стосуються стратегій сталого розвитку. Задля ізоляції країни-агресора й порушника численних міжнародних договорів залишається наразі лише застосування механізмів призупинення участі та блокування окремих видів діяльності.

Руйнація засадничих основ світопорядку, загрози з боку РФ ядерною зброєю та катастрофою на Запорізькій АЕС ставлять під питання подальше існування людства. Тому без зупинки агресивних дій Росії та її покарання будь які розмови про перспективи сталого розвитку позбавляються сенсу. Всебічна модернізація у відповідності до вимог цілей сталого розвитку, реалізація цілеспрямованої стратегії розвитку 2030 можливе лише за умов відновлення міжнародного права всебічної поваги дотримування всіма його суб'єктами основних принципів.

Водночас варто звернути увагу і на іншу сторону проблеми. Під час голосування відповідних резолюцій в Генеральній Асамблеї ООН більшість її членів підтримають українську боротьбу та засуджують агресора. Абсолютна меншість відверто стає на бік Росії. Але доволі багато країн утримуються, або взагалі не голосують. І ці країни, на жаль, репрезентують більшість людства. Їхні мотиви різні. Проте головним є навмисне ігнорування базових мотивів створення Організації Об'єднаних Націй, її Статуту. На засіданнях РБ триває маячня Росії, а багато членів ради продовжують говорити про «конфлікт на Україні» та висловлюють «глибоке занепокоєння».

Втім, справа не лише в ООН. Тільки половина з держав G20 приєдналася до міжнародних санкцій, накладених на агресора внаслідок новітньої інвазії в Україну. Серед противників санкцій Китай, Бразилія, Аргентина, Мексика, Індонезія, ПАР, Індія, Саудівська Аравія, навіть країна-член НАТО! Туреччина. Значна частина країн Африки, Азії та Латинській Америці не збираються поки підтримувати зусилля США та ЄС з ізоляції Росії та її керівництва. Але всі вони прагнуть сталого розвитку, через реалізацію Цілей-2030 і є реципієнтами

допомоги західних країн. Значною мірою сучасна українсько-російська війна має екзистенційний характер для визначення подальшої долі людської цивілізації... Чи зможуть цінності на яких базується сучасна підтримка України перемогти егоїзм, самовпевненість, меркантильність, ігнорування міжнародного права.

Отже, процес сталого розвитку буде більш ефективним, коли існує чітке уявлення про його структурні та функціональні елементи, прями й зворотні зв'язки між ними. Сталий розвиток неможливий без належного міжнародно-правового забезпечення. Руйнація засадничих основ світопорядку, загрози ядерною зброєю та екологічними катастрофами ставять питання подальшого існування людської цивілізації. Тому без зупинки і покарання агресора будь-які розмови про перспективи сталого розвитку позбавляються сенсу.

1. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетинг. досл.) / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. — К.: МАУП, 2005. - С. 474-491.
2. Цілі сталого розвитку та Україна URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України №722/2019 від 30 вересня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
4. Україна на 36 місці в глобальному рейтингу Сталого розвитку ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265142-ukraina-na-36-misci-v-globalnomu-rejtingu-stalogo-rozvitku-on.html>
5. SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT 2021 Includes the SDG Index and Dashboards The Decade of Action for the Sustainable Development Goals By Jeffrey D. Sachs, Christian Kroll, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller, and Finn Woelm. - P. 458-459.
6. Дорош С., Зануда А. Пів року війни Росії проти України у 10 цифрах URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62610639>
7. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
8. Декларація про принципи міжнародного права 1970 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_05],
9. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text
10. "У нас найбільше запитань до ООН. Ми бачимо, що вона практично прирівнює жертву та нападника", - омбудсмен Дмитро Лубінець. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/ombudsman_lubinets_interview/6729554.html?fbclid=IwAR2wK3eKiSvWwQ1U5cuRGrTry7eeEqFAQedcAm7Gyx6a5pJMpAaJmFSh2dw